

დავით თურდოსპირელის მხატვრულ-დოკუმენტური მოთხრობის „ეპიზოდები ახალგაზრდათა ცხოვრებიდან“ გაგებისათვის

კოჭლოშვილი ნინო

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/tuw.2024.37.01.29>

აბსტრაქტი. მხატვრულ-დოკუმენტურმა პროზამ დღეს განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა, უშუალოდ პრიორიტეტული გახდა. შესაბამისად, დიდი ყურადღება ეთმობა ფართო მკითხველი საზოგადოებისა თუ სამეცნიერო სივრცისთვის უცნობი დოკუმენტური ჟანრის ნაწარმოებებისა და საარქივო-დოკუმენტური მასალის პოპულარიზაციას.

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს იმ მწერალთა თუ საზოგადო მოღვაწეთა ავტორობით შექმნილი დოკუმენტური ტიპის ნაწარმოებები, რომელთა შემოქმედებითი მოღვაწეობა რთულ ისტორიულ-პოლიტიკურ მოვლენებს დაემთხვა.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, ვფიქრობთ, დავით თურდოსპირელის დოკუმენტური ნაწარმოების მიმართ ჩვენი ინტერესი გასაგებია.

დავით თურდოსპირელის „ეპიზოდები ახალგაზრდათა ცხოვრებიდან“ ავტობიოგრაფიული მოთხრობის საინტერესო ნიუშია. იგი ერთმანეთისგან აბსოლუტურად დამოუკიდებელი მცირე პროზაულ ნაწარმოებთა ერთობლიობაა.

ნაწარმოები სათაურიდანვე მიგვანიშნებს მოთხრობის სტრუქტურაზე. მასში გაერთიანებულია 38 თხზულება, თითოეული დასათაურებულია. ისინი მწერლის ცხოვრებას ქრონოლოგიურად გვაცნობს, ამავდროულად ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის მწერლის თანადროულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ თუ კულტურულ ყოფაზე.

როგორც ცნობილა, ოჯახის ბედისწერის ასახვა ხშირ შემთხვევაში საზოგადოების, ეპოქის, კულტურის და საერთოდაც ზოგადად ადამთა მოდგმის კრიტიკას ემსახურება. ამ თვალსაზრისით არც დავით თურდოსპირელის ავტობიოგრაფიული მოთხრობაა გამონაკლისი. ნაწარმოების კითხვისას ჩვენც იუვენალის ცნობილი სენტენცია გვახსენებს თავს საოჯახო რომანის, როგორც ჟანრის შესაძლო ეპიგრაფად რომ მიიჩნია მკვლევარმა შორენა შამანაძემ: „ადამიანური მოდგმის თავისებურებებში გარკვევა თუ გინდა, დააკვირდი თუნდაც ერთ სახლს“ (შამანაძე, შ., 2023:339).

დავით თურდოსპირელის „ეპიზოდები ახალგაზრდათა ცხოვრებიდან“ ავტობიოგრაფიული მოთხრობის მეტად საინტერესო ნიუშია. მასში ჩხეიძეების ოჯახური ყოფის ფონზე საინტერესოდ არის ნაჩვენები მწერლის თანადროული ისტორიულ-პოლიტიკური თუ კულტურული ცხოვრების არაერთი ნიშანდობლიობა. მსგავსად დოკუმენტური ჟანრის ნაწარმოებებისა, ამ შემთხვევაშიც დაცულია ზუსტი ქრონოლოგია, დასათაურებულია თავები, მოთხრობაში ჩართული რეალური ამბები უკავშირდება ეპოქის გლობალურ მოვლენებს, ოჯახის ისტორია თანხვედრაშია ქვეყნის ისტორიასთან. ყოველივე ეს მკითხველს საშუალებას აძლევს უშუალოდ გაეცნოს როგორც მწერლის მსოფმხედველობასა და მრწამსს, ისე მწერლის თანადროულ ისტორიული ეპოქას.

საკვანძო სიტყვები: დავით თურდოსპირელი, მხატვრულ-დოკუმენტური პროზა.

დავით თურდოსპირელის ლიტერატურული მემკვიდრეობა მრავამხრივ საყურადღებოა. ამჯერად გვსურს, ყურადღება გავამახვილოთ მწერლის მხატვრულ-დოკუმენტური პროზის ერთ-ერთ ნიმუშზე, რომელსაც ჰქვია „ეპიზოდები ახალგაზრდათა ცხოვრებიდან“.

დოკუმენტური პროზა ყოველთვის იყო ინტერესის საგანი. აღნიშნულზე მდიდარი ქართული ლიტერატურული ტრადიციაც მეყტველებს.

მხატვრულ-დოკუმენტურმა პროზამ დღეს განსაკუთრებული აქტუალობა შეიძინა, უშუალოდ პრიორიტეტული გახდა. შესაბამისად, დიდი ყურადღება ეთმობა ფართო მკითხველი საზოგადოებისთვის თუ სამეცნიერო სივრცისთვის უცნობი დოკუმენტური ჟანრის ნაწარმოებებისა და საარქივო-დოკუმენტური მასალის პოპულარიზაციას.

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს იმ მწერალთა თუ საზოგადო მოღვაწეთა ავტორობით შექმნილი დოკუმენტური ტიპის ნაწარმოებები, რომელთა შემოქმედებითი მოღვაწეობა რთულ ისტორიულ-პოლიტიკურ მოვლენებს დაემთხვა.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, ვფიქრობთ, დავით თურდოსპირელის დოკუმენტური ნაწარმოებების მიმართ ჩვენი ინტერესი გასაგებია.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ „მხატვრულ-დოკუმენტურ, ბიოგრაფიულ, მეხსიერების ნარატივს, დოკუმენტურ ჟანრებს - სხვადასხვა დოკუმენტებს, პუბლიცისტიკას, ჩანაწერებს, ეპისტოლეებს, დღიურებს, მემუარებს, ბიოგრაფიებს, „უბის წიგნაკებს“, _ ხელეწიფება გაარკვიოს, შეძლებისგვარად „განსაჯოს“ ავტორების იდენტობის, პოზიციების, იმაგოლოგიის, კულტურული და კომუნიკაციური მეხსიერების, თვითიდენტიფიკაციის საკითხები, რაც მთავარია, მათი კულტურული სივრცისადმი მიკუთვნებულობის დღეისათვის აქტუალური პრობლემები“ (ჩიტაური, ნ., 2021:126-127).

დავით თურდოსპირელის ნაწარმოები „ეპიზოდები ახალგაზრდათა ცხოვრებიდან“ ავტობიოგრაფიული მოთხრობის საინტერესო ნიმუშია. იგი ერთმანეთისგან აბსოლუტურად დამოუკიდებელი მცირე პროზაულ ნაწარმოებთა ერთობლიობაა.

ნაწარმოები სათაურიდანვე მიგვანიშნებს მოთხრობის სტრუქტურაზე. მასში გაერთიანებულია 38 თხზულება, თითოეული დასათაურებულია. ისინი მწერლის ცხოვრებას ქრონოლოგიურად გვაცნობს, შესაბამისად, ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის მწერლის თანადროულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ თუ კულტურულ ყოფაზე.

როგორც ცნობილა, ოჯახის ბედისწერის ასახვა ხშირ შემთხვევაში საზოგადოების, ეპოქის, კულტურის და საერთოდ ზოგადად ადამიანთა მოდგმის კრიტიკას ემსახურება. ამ თვალსაზრისით არც დავით თურდოსპირელის ავტობიოგრაფიული მოთხრობაა გამონაკლისი. ნაწარმოების კითხვისას ჩვენც იუვენალის ცნობილი სენტენცია გვახსენებს თავს საოჯახო რომანის, როგორც ჟანრის შესაძლო ეპიგრაფად რომ მიიჩნია მკვლევარმა შორენა შამანაძემ: „ადამიანური მოდგმის თავისებურებებში გარკვევა თუ გინდა, დააკვირდი თუნდაც ერთ სახლს“ (შამანაძე, შ., 2023:339).

საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, რომ ჯერ კიდევ ბიბლიამ დაუდო სათავე ოჯახური ყოფის განზოგადებას.

ზოგადად ბიოგრაფიული რომანისა თუ მოთხრობის ცენტრში დგას მხოლოდ ერთი ადამიანის ბედი. თურდოსპირელის მხატვრულ-დოკუმენტური მოთხრობის შემთხვევაშიც ავტორის სურვილია განაზოგადოს ავტობიოგრაფიული ისტორიები, მეტნაკლებად რეპრეზენტატული გახადოს ან ეპოქის კომენტარად აქციოს საკუთარი

ოჯახის ისტორია. მსგავსად ავტობიოგრაფიული ნაწარმოებებისა ამ შემთხვევაშიც ავტორი, მთხრობელი და მთავარი პერსონაჟი ერთი და იგივე პირია, იგი კატეგორიულად გვედრს უვლის ყოველგვარ ფიქციურ სტრატეგიებს(შამანაძე, შ., 2023:352).

ავტორი თხოვრებას იწყება ჩხეიძეების სამყოფელის აღწერით. „ჩვენი ბინა“ ჰქვია პირველ თხზულებას, საიდანაც ვეცნობით თურდოსპირელის საცხოვრისს, როგორც მწერალი უწოდებს საცხოვრებელ „კუნჭულაკს“. უბანი, სადაც ჩხეიძეები მოსახლეობდნენ ყველგვარი სისაძაგლით ყოფილა ცნობილი, რომლის სიმყუდროვეს ერთადერთი ფანარი იცავდა, „რომელიც ჰგავდ იმ მათხოვრის გამოცრიატებულ სწეულ თვალებს, რომელსაც მწუხარებამ ერთი თვალი დაუბრმა და მეორესაც უპირებს ჩაქრობას...“(თურდოსპირელი, დ., 1933:3).

„ფილაქნიან სარდაფში ვცხოვრობდით. ქუჩიდან კიბის 12 საფეხური უნდა ჩაგველო, რომ ჩვენს ოთახში ჩასულიყავით...

მზე ყველას ერთნაირად არ გვინათებდა...

როდესაც განცხრომის ძენი მის სიმცხუნვარეს და ვარვარს ემალებოდნენ აგარაკებზე – ამ დროსაც კი მზე არ კადრულობდა, რომ ორიოდე შუქი მაინც შემოეზავნა ჩვენსა. აქ ზაფხულშიაც ისეთივე ნოტიო სუნი და დაღვრემილობა სადგურობდა, როგორც წელიწადის სხვა დროს.

მისთვის არაერთხელ შეგვიხმატკბილებია წარმართობის დროინდელი საგალობლები...

„მზეო, ამოდი, ამოდი!...“

მაგრამ მას რ შეუსმენია ჩვენი მუდარა...“(თურდოსპირელი, დ., 1933:4).

დავით თურდოსპირელი თავისი ოჯახის სავალაო ყოფის სურათების პარალელურად მკითხველ აცნობს ჭაპანწყევტაში მყოფ დედას, რომელიც მიუხედავად ყველაფრისა, არ ტყდება და შვილებს ყოველ ნაბიჯზე საოცარი სიძლიერის, შეუპოვრობისა და სიქველის მაგალითს აძლევს. მწერალი შთამბეჭდავად გვიყვება სალომე ბაქრაძის მოხერხებულობაზე. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ერთი ეპიზოდი, მიუხედავ იმისა, რომ ჩხეიძეების კიდობაში მხოლოდ შავი პურის ნამტვრევები იყო გამოუღვლეად, მიანც თვით ხელწიფეთათვის სანატრელი „ხელასმურით“ დაანაყრებდა ხოლმე დედა დამშეულ შვილებს.

„დღეს იშვიათი სჭმელი გვაქვსო.

ხელმწიფესაც არ ექნება ამისთანაო.

–გენაცვალე, დედიკო, რა გვაქვს სადილად?

–მოიცათ, გავშლით სუფრას და მაშინ იგემებთ!

–ხინკალი?

პირში ნერწყვი მოგვერია.

ახ! ხინკალი, ხინკალი! აორთქლებული მსუყე წვნიანი. ვინ გვადირსებს?...

–ყაბულა ფლავი?

–არა!...

–ჩიხირთმა!...

–ქათამი, ქათამი!... უეჭველად ქათამი გვექნება...

–უჰ, რეერთი ხანია ქაქთმის ხორცი არ გვიჭამია! – სჩივის პატარა ბაგრატი.

რაკი არ ვეშვებოდით და თითქმის ყველა საჭმელს ჩამოვთვლიდით, დედა გვეტყოდა:

–დღეს სადილად გვაქვს ხელასმური

რა არის ხელასმური?

...ო, თქვენ არ იცით, შვილებო, რა არის ხელასმური.

ვეციტ...

...მოიცათ ჩაბუჭებული პური!..

ვისა სცალიან მოცდისთვის...

ენას ვიწვით, პირს ვითუთქავთ, ისე ცხელია ხელასმური...

უმაღ ზრზენა მოგვდის...

რა არის ესა?

...ესა ყოფილა ხელასმური!?

...ეკვ, მხოლოდ სახელია უცხო.

საქმელი იგივეა, ძველი, თავმომაბეზრებელი, უყუათო...

თვალი გვიცრემლიანდება“(თურდოსპირელი, დ., 1933:6-7).

ჩხეიძეების სამოსიც ყველასგან განსხვავებული ყოფილა. „ფარშავანგის ფრთებივით აჭრელებული ჩვენი სალუქი სამკაული“(თურდოსპირელი, დ., 1933:9), საგრძნობლად განსხვავდებოდა მათი სამოსისგან „ბავშვობიდან რომ აჩვენებდნენ სიბრჭვიალისადმი ტრფიალს“(თურდოსპირელი, დ., 1933:9), -გვიყვება მწერალი.

ნაწარმოებში არაერთხელ ვხვდებით „კეთილშობილთა“ და ღატაკთა შორის ხიდჩატეხილობას“. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს „აუდიენცია კნეინასთან“.

„აუდიენცია კნეინასთან“ დავთ თურდოსპირელს საინტერესოდ ახასიათებს. მოგონებებში მწერლის არაერთი თვისება იკვეთება. იგი, მიუხედავად უკიდურესი გაჭირვებისა, საოცარ სიმტკიცეს, სიძლიერსა და თავმოყვარეობას ამჟღავნებს ყოველ ნაბიჯზე.

განსაკუთრებით საინტერესოა ის იეპიზოდი, როდესაც მწერალი იგონებს პირველ გიმნაზიაში ღატაკებისთვის შობის ხესთან სტუმრობას. „დედას უნდოდა ავლაბრის ჩვენ მოსაწყენ, რუხ ცხოვრებაში სიხარულის სცისარტყელა აეღვარებინა. საღამოს პროგრამა რომ ამოსწერეს, _ იგონებს მწერალი, _ საჩუქრების დარიგება დაიწყეს....პარკი ფერადი ქარაღლის კანაფით იყო თავმოკრული, აფანცქალდა, აწრიალდა ბაღლობა.

იცით...სწორედ მაშინ, როდესაც ასე უხვად გვაჯილდოებდნენ, მე უფრო მწვავედ ვიგრძენი შეურაცხყოფა, უსამართლობა, თვალთმაქცები არიან ყველანი, სად არიან მათი შვილები? რატომ არ მოიყვანეს? ეთაკილებოდათ განა?... ემინიათ ჩვენ შორის ტრიალით არ გაირყვნენ.

და მეზიზღებიან ისინი გველებივით, აღარ მივდივარ მაგიდასთან ნობათის მისაღებად. არა, არ მინდა მათი არაფერი... დედიკოს ჩემთვის არ უკითხია მიზეზი ჩემი საქციელისა. ის მიხვდა და ესამოვნა კიდეც“(თურდოსპირელი, დ., 1933:20).

ნაწარმოებში არაერთხელ ვხვდებით საინტერესო მოგონებას სხვადასხვა ისტორიულ-პოლიტიკურ მოძრაობაში დავით თურდოსპირელისა და მისი ოჯახის წევრების ჩართულობის შესახებ, რაც, ბუნებრივია, ყურადღებას იქცევს მწერლის თანადროული პოლიტიკური ყოფის გასააზრებლად.

ოჯახში პირველი პროკლამაციის შემტანი დავითის დედა ყოფილა, რომელმაც, მიუხედავად უკიდურესი გაჭირვებისა, შვილებს სათანადო განათლებაც მისცა და საკუთარი ცხოვრების წესით მიუღებელი აწმყოსადმი შეურიგებლობაზე არაერთხელ მოუწოდა. „ერთხელ მთელ უბანში, _ იგონებს მწერალი, _ ჩხრეკა იყო. დედა ჯერ შეშინდა, რადგან შინ ხატის უკან ფურცლების მთელი დასტა გვქონდა შენახული, მაგრამ მალე იაზრა... ხატს სანთელი დაუნთო მტრის თვალების ასაბმელად. როდესაც ჩვენსა შემოვიდნენ... უმაღ პირჯარი გადაიწერეს განათებული ხატი რომ შენიშნეს,

ყველაფერი აგვიფორიაქეს, ხატისთვის კი ხელი არ უხლიათ“(თურდოსპირელი, დ., 1933:22-23).

დავით თურდოსპირელი თავის ავტობიოგრაფიულ მოთხრობაში ემოციური შთამბეჭდაობითა და უდიდესი ადამიანური თანაგრძნობით გვიყვება არსენა ჯორჯიაშვილის მიერ გენერალ-გუბერნატორის გრიაზნოვის მოკლვის ამბავს. ამ ერთი კონკრეტული ამბის ფონზე საინტერესოდ იკვეთება მწერლის პოლიტიკური მრწამსი, ამავედროულად ყურადღებას იქცევს სალომე ბარქრადის, როგორც შვილების თანამებრძოლისა და ზნეობრიობის მქადაგებლის მხატვრული სახე, როდესაც არსენას ვაჟკაცობაში დაექვემდებარებოდა უსაყვედურებს: „ჩვენ ვიცოდით, რომ არსენას მეტად აწამებდნენ ემანდ არ გასწყდეს წვრილიანში... ვაი თუ წამებამ შეაკრთოს. რა ვუყოთ რომ მტკიცეა... როდემდის გასძლებს?

„ყველა მაგას ფიქრობდა? შეურაცხყოფას აყენებდით არსენას მაშინ, როდესაც მას შეიძლება სიკვდილის ოფლს ასხამდა?_ჰკითხა დედამ.

ვუსმენდი ასეთ საუბარს და ჩემს გულში ცეცხლის ასოებით იწერებოდა მისი სახელი...

ისედაც შარავანდედიანს ჩემი ოცნება უფრო ფერად საღებავებით მოსავდა...

მას შემდეგ ოცმა წელმა განვლო... ბევრი რამ დამავიწა ცხოვრებამ...ბევრი ახალი ბრწყინვალე სახეები ამოიქარგა ჩემს მეხსიერებაში, ხოლო ყველა მათში წარუხოცელი დარჩა და უფრო აელვარდა მშვენიერი სახე არსენასი, რომელმაც გმირულად გაისროლა ყუმბარა მტრისაკენ“(თურდოსპირელი, დ., 1933:32)

ნაწარმოებში თურდოსპირელის მკაცრი კრიტიკულ-მამხილებელ პათოსი და შურიგებლობა თანადროულ ყოფასთან არაერთხელ ჩანს. მისი კრიტიკის ობიექტი თანადროული სკოლის უნუგეშო სურათიცაა. მწერლის დროინდელი სკოლა ფუნქციადაკარგულია. მასწავლების სახით ნაჩვენებია ცრუინტელიგენტის ტიპური სახე, რომელიც თაობათ დეგრადირებას ემსახურება.

დავით თურდოსპირელი თავის ღირსეულ მასწავლებლად უფრო ქუჩა მიაჩნდა, ვიდრე სასწავლებელი, რადგან „მასწავლებლებს ბავშვები ცომად მიაჩნდათ, რომელთაც როგორც მოეპრიანებოდათ ისე მოზულდნენ, მათთვის მოწაფის შეურაცხყოფა უტკბილესი რამ იყო“(თურდოსპირელი, დ., 1933:36).

ამდენად, დავით თურდოსპირელის „ეპიზოდები ახალგაზრდათა ცხოვრებიდან“ ავტობიოგრაფიული მოთხრობის მეტად საინტერესო ნიმუშია. მასში ჩხეიძეების ოჯახური ყოფის ფონზე საინტერესოდ არის ნაჩვენები მწერლის თანადროული ისტორიულ-პოლიტიკური თუ კულტურული ცხოვრების არაერთი ნიშანდობლიობა. მსგავსად დოკუმენტური ჟანრის ნაწარმოებებისა, ამ შემთხვევაშიც დაცულია ზუსტი ქრონოლოგია, დასათაურებულია თავები, მოთხრობაში ჩართული რეალური ამბები უკავშირდება ეპოქის გლობალურ მოვლენებს, ოჯახის ისტორია თანხვედრაშია ქვეყნის ისტორიასთან. ყოველივე ეს მკითხველს საშუალებას აძლევს უშუალოდ გაეცნოს როგორც მწერლის მსოფმხედველობასა და მრწამსს, ისე მწერლის თანადროულ ისტორიული ეპოქას.

ლიტერატურა:

1. თურდოსპირელი, დ.(1933), ეპიზოდები ახალგაზრდათა ცხოვრებიდან, თბილისი, სახელმწიფო გამომცემლობა;
2. ლიტერატურული ჟანრები, (2023), ტ.I, შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ზოგადი და შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის ინსტიტუტი კომპარატივისტული ლიტერატურის ქართულიასოციაცია (GCLA);
3. ტექსტოლოგიური ეტიუდები, სამეცნიერო კრებული, (2021), შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი, გამომცემლობა „მერიდიანი“.

For Understanding Davit Turdospireli's Fiction-Documentary Story "Episodes from the Lives of Young People"

Kochloshvili Nino

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Abstract

Fictional-documentary prose has acquired special relevance today, immediacy has become a priority. Accordingly, great attention is paid to the popularization of works of the documentary genre and archival-documentary material unknown to the general reading public or the scientific community.

Of particular interest are documentary-type works created by those writers or public figures whose creative work coincided with difficult historical-political events.

Given the above, we think that our interest in the documentary work of Davit Turdospireli is understandable.

Davit Turdospireli's "Episodes from the Life of Young People" is an interesting novelty of autobiographical writing. It is a collection of small prose works that are absolutely independent of each other.

The work hints at the structure of the story from the very title. It combines 38 works, each of which is titled. They introduce us to the writer's life chronologically, while at the same time creating a clear idea of the writer's contemporary socio-political or cultural life.

As is known, the reflection of the fate of the family often serves as a criticism of society, era, culture, and the human race in general. In this regard, David Turdospireli's autobiographical story is no exception. While reading the work, we are reminded of Juvenal's famous sentence, which researcher Shorena Shamanadze considered a possible epigraph to the family novel as a genre: "If you want to understand the peculiarities of the human race, observe at least one house" (Shamanadze, Sh., 2023:339).

David Turdospireli's "Episodes from the Lives of Young People" is a very interesting example of an autobiographical story. It interestingly shows a number of features of the writer's contemporary historical, political, and cultural life against the backdrop of the Chkheidze family. Similar to works of the documentary genre, in this case, too, an exact chronology is preserved, chapters are titled, real events included in the story are connected with global events of the era, and the family history coincides with the history of the country. All this allows the reader to directly get acquainted with both the writer's worldview and beliefs, as well as the writer's contemporary historical era.

Key words: David Turdospireli, fiction and documentary prose